

ГЕРМАН
Римма Сергіївна

УДК 332.025

ДІДЕНКО
Юлія Юріївна
ydidenko77@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ЗА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

магістрант, Національний
аерокосмічний університет ім.
М.С. Жуковського
"Харківський авіаційний
інститут"

THEORETICAL ASPECTS OF THE CONTROLLING OVER AN ENTERPRISE'S FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITY

к.е.н., доцент, Харківський
гуманітарний університет
«Народна українська академія»

HERMAN Rymma Serhiivna – master, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute" after M.Ye. Zhukovsky

DIDENKO Yuliia Yuriivna – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

У ринковій економіці система контролю розглядається як важливий інструмент для успішного ведення діяльності суб'єкта господарювання. У статті проаналізовано сучасні визначення поняття контролю, за різними ключовими ознаками, окреслено їх особливості. За результатами проведеного дослідження визначено необхідність розгляду контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства як особливе поняття у сфері наукових знань, яким повинен відповідати метод дослідження її специфічного предмету. Узагальнення та систематизація теоретичних засад із цієї проблематики має практичну цінність та сприятиме окресленню основних шляхів щодо удосконалення та формування ефективної системи контролю.

* * *

В рыночной экономике система контроля рассматривается как важный инструмент для успешного ведения деятельности предприятия. В статье проанализированы современные определения понятия контроля, по разным ключевым признакам, определены их особенности. По результатам проведенного исследования определена необходимость рассмотрения контроля за финансово-хозяйственной деятельностью предприятия, как особого научного понятия, согласно метода исследования ее специфического предмета. Обобщение и систематизация теоретических основ по этой проблематике имеет практическую ценность и будет способствовать выявлению основных путей для совершенствования и формирования эффективной системы контроля.

* * *

Introduction. In a market economy, the control system is considered as an important tool for the successful activity of an enterprise. That is why the analysis of modern definitions of the "control" concept based on various key features together with the identification of their peculiarities is especially important and will help to identify the main ways to establish and to improve an effective controlling system.

The **purpose** of the paper is to justify the theoretical aspects of the concept of control over the financial and economic activities of the enterprise.

Results. The article is devoted to the investigation of the theoretical aspects of the concept of control over the financial and economic activities of an enterprise. Based on the systematization of the views of most authors, it was found that today there is no universally accepted definition of the concept of control over the financial and economic activities of an enterprise. Most researchers consider the concept of control based on different key features. As a result of a critical analysis of modern researches, the authors identified a set of advantages and disadvantages in the reviewed concepts of control over the financial and economic activities of an enterprise. According to the results of the study, it is determined the need for considering control over the financial and economic activities of an enterprise as a special scientific concept according to the research method of its specific subject.

Conclusion. The economic content, the subject and the method are the common ground that unite all types of financial and economic control. However, each of these components, in its turn, has its own field of application and own specifics, which determine the classification of financial and economic control into types depending on its subjects. The variety of definitions of the concept of control shows the importance and at the same time the complexity of the reviewed concept. The main differences in the definitions of control are focused on the features of its types, since their characteristics make it possible to highlight the signs of a particular case, as well as the control itself. The generalization and systematization of the theoretical foundations on this issue has its practical value and will help to identify the main ways to improve and establish an effective control system.

Ключові слова: поняття, методи, контроль, фінансово-господарська діяльність, підприємство

Ключевые слова: понятие, методы, финансово-хозяйственная деятельность, предприятие

Keywords: concept, methods, financial and economic activity, enterprise

ВСТУП

Фінансова стабільність підприємства є важливою передумовою ведення господарської діяльності, а однією з найбільших проблем на вітчизняних підприємствах є недостатня ефективність управління. До такого управління, насамперед, слід віднести фінансове планування та контроль, які надають можливість мит-

тєво реагувати на постійні зміни ринку, враховувати вплив факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Актуальність контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства є очевидною, але на кожному підприємстві функціонує своя система контролю, яка не завжди відповідає сучасним вимогам управління. Організація, методи та форми конт-

ролю повинні постійно удосконалюватися для того, щоб відповідати господарським умовам та мінімізувати помилки та ризики підприємницької діяльності. Однак можна констатувати певну неузгодженість між визначеннями поняття контролю. Це значною мірою знижує ефективність функціонування системи контролю. Саме тому дане питання потребує подальших системних досліджень.

МЕТОЮ дослідження є обґрунтування теоретичних аспектів контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємств.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою дослідження є наукові положення сучасної економічної теорії, наукові праці і розробки провідних вітчизняних та закордонних вчених з проблем контролю результатів діяльності суб'єктів господарювання. Основою методу науки про фінансово-господарський контроль є діалектичний метод, а також спостереження, порівняння, аналіз і синтез, дедукція й індукція.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасний етап суспільного й економічного розвитку України потребує чіткої керованості процесів трансформування національної економіки. В умовах впровадження ринкових відносин важливо оптимально поєднати притаманні ринку регулятори економіки з усвідомленим, належно організованим управлінням господарством країни. Адже трансформація та розвиток економіки в Україні охоплює тією чи іншою мірою всі сфери діяльності суспільства. За умов загального занепаду та розбалансованості економіки, зростання тіньового капіталу в усіх сферах діяльності актуального значення набуває контроль як головний важіль забезпечення ефективної та законної діяльності будь-яких господарюючих суб'єктів [1].

Контроль (у перекладі з французької "controle") означає перевірку або спостереження з метою перевірки. Цей термін можна трактувати як спостереження, нагляд, перевірку з метою протидії чомусь небажаному [2].

Контроль – не нове поняття в економічному житті України. Перші теоретичні і практичні напрацювання з цього приводу з'явилися одночасно з визнанням нашої держави в якості незалежної. І від того часу і дотепер відбувався розвиток контролю, у процесі якого він набував нових рис і властивостей, розширювалась сфера його дії, з'являлись нові теоретичні підходи тощо. Саме на вивченні, узагальненні і уточненні теоретичних підходів до визначення сутності та змісту контролю доцільно зупинитись з огляду на мету даного дослідження.

Найперше слід зауважити, що на сьогодні контроль має практичну реалізацію у повному обсязі лише на промислових підприємствах. Водночас у державному секторі економіки контроль майже відсутній. Така його практична фрагментарність спричинила вплив на теоретичні засади досліджуваного питання і з огляду на це існуючі напрацювання вчених у сфері внутрішнього контролю стосуються саме промислових підприємств.

Слід підкреслити, що загалом термінологічна база

контролю на сьогодні характеризується певною плутаниною: відсутній єдиний погляд на визначення цього поняття, підходи до окреслення його складових взагалі суперечать один одному. Усе це зумовлює необхідність уточнення поняття «контроль», що надасть змогу розуміти його сутність та необхідність уточнення його змісту через визначення складових.

Поняття «контроль» можна зустріти у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, але вони усі відрізняються за ключовою ознакою. Наприклад, у роботах таких вчених, як: В.Д. Довбня [3], Ю.Ю. Ярова [4] у ролі ключової ознаки виступає «система заходів»; а Л.П. Кулаковська [5] розглядає контроль як «процес, який забезпечує відповідність функціонування конкретного об'єкта прийнятим управлінським рішенням і спрямований на успішне досягнення поставленої мети». На думку Ю.В. Нескородева [6] ключовою ознакою контролю повинен виступати сам контроль «за господарськими процесами» або «господарський контроль, що полягає у циклічній етапності управління». Цікавою думкою є визначення контролю як «діяльність спеціально створеного підрозділу з метою забезпечення сталості діяльності підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища» у роботі Т.А. Бутинець [7], або розгляд контролю як функції управління М.Д. Корінько [8] «функція управління сучасним підприємством, що полягає в своєчасному відстеженні відхилень від заданих параметрів основних показників діяльності». Деякі науковці розглядають ключову ознаку контролю як інструмент управління, що застосовується з метою забезпечення ефективного функціонування окремих підрозділів підприємства.

На сьогодні існує безліч визначень поняття контролю, які можна об'єднати в окремі концептуальні підходи. Так, підхід, який базується на розгляді контролю як інструменту управління, достатньо часто зустрічається серед науковців, але, на нашу думку, лише частково висвітлює сутність такого поняття. Зазначене зауваження ґрунтується на визначенні поняття «інструмент управління», що лежить в основі окресленого підходу. Інструмент управління – це способи цілеспрямованого впливу на окремих працівників та їх групи, що функціонують у складі організації. Отже, такий підхід розглядає лише один бік контролю, а саме взаємодію суб'єкта управління та підконтрольного об'єкту. Схожим за змістовністю є підхід, згідно з яким контроль визначається як функція управління. Такий підхід характеризує процес управління, але не дає змоги зрозуміти сутність контролю.

Контроль як система заходів є занадто конкретизованим підходом. До того ж будь-яка діяльність, процес, функція тощо у будь-якому випадку передбачає здійснення певних систематизованих заходів.

Розгляд контролю як процесу також звужує поняття контролю через те, що підкреслює його плинність у часі та етапність, але не висвітлює основних характеристик.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства необхідно розглядати як особливе поняття у сфері наукових знань, яким повинен відповідати метод дослідження її специфічного предмету. У сукупності концепцій з проблеми методології контро-

лю вчені розглядають різні напрямки. Використовується трактування методу контролю як сукупності прийомів і способів, які використовує економічна наука. Так, М.Т. Білуха відзначає, що «метод фінансово-господарського контролю й ревізії – це сукупність методичних прийомів контролю господарської діяльності і її нормативно-правового регулювання» [9]. На думку Г.А. Соловйова, «під методами контролю варто розуміти сукупність способів, за допомогою яких забезпечується безпосереднє виконання функцій фінансового контролю» [10]. Ф.Ф. Бутинець та Т.А. Бутинець інтерпретують метод контролю як «комплекс способів і прийомів, які дозволяють контролювати національне багатство з кількісної, якісної й вартісної сторони на будь-яку дату, а також законність і доцільність його споживання, темпи поновлення й джерела формування» [7]. У своїй праці [11] Л.В. Іванченкова виходить з того, що метод будь-якої галузі наукових знань, у тому числі й фінансово-господарського контролю, – це не набір технічних прийомів дослідження, а іманентна закономірність руху наукового мислення у даній сфері. Недостатньо повне розкриття у науковій літературі механізму використання контролю за фінансово-господарською діяльністю не дозволяє розглядати його трактування як сферу наукових знань у сукупності специфічних принципів, напрямів і засобів, що включає ціль дослідження, емпіричні й теоретичні рівні пізнання.

Фінансово-господарський контроль як спеціалізований вид управлінської діяльності й особлива галузь економічних знань має у своєму розпорядженні широкий арсенал методичних прийомів, розроблених нею або заснованих на досягненнях суміжних наук (аналізу господарської діяльності, бухгалтерського обліку, статистики тощо) [11]. Найбільш повно перелік методичних способів контролю представлений у юридичній літературі [12], але в ній не існує взаємозв'язку між загальною або універсальною методикою контролю та частковою методикою, яка властива лише господарським процесам й операціям залежно від їх галузі.

ВИСНОВКИ

Економічний зміст, предмет і метод – це те спільне, що об'єднує всі види фінансово-господарського контролю. Однак кожне з цих складових зі свого боку має свою сферу застосування і специфіку, що обумовлюють класифікацію фінансово-господарського контролю на види залежно від його суб'єктів. Таким чином, контроль за фінансово-господарською діяльністю є важливою складовою сучасної економічної науки. До його складу входить вивчення питань теорії, методології й організації контролю й ревізії, які відносяться до всіх галузей господарства, а також розробка конкретних методик контролю й ревізії з урахуванням особливостей окремих галузей економіки.

Отже, підсумовуючи констатуємо, що різноманіття визначень поняття контролю, показує важливість і одночасно складність досліджуваного поняття. Існуючі розбіжності в його визначенні призводять до необхідності детального дослідження теоретичних і методичних підходів у визначенні сутності категорійного апарату поняття контролю. Основні відмін-

ності у визначеннях контролю зосереджені на особливостях його типів, оскільки їх характеристика дозволяє виділити ознаки того чи іншого явища, як і сам контроль.

Список використаних джерел

1. Дікань Л.В. Фінансово-господарський контроль: навчальний посібник. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/10380/1/%D0%A4%D0%9A%D0%93%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf
2. Дікань Л.В. Контроль і ревізія: навч. посібн. К.: Знання, 2007. 327 с.
3. Довбня В.Д. Внутрішній контроль: реальні часу: монографія. Донецьк: УкрДон, 2011. 187 с.
4. Ярова Ю.Ю. Сутність внутрішнього контролю на підприємствах України URL: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73977.doc.htm
5. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Організація і методика аудиту: навч. посібник. К.: Каравела, 2004. 568 с.
6. Нескородєв Ю.В. Методологічні аспекти розвитку внутрішнього контролю: монографія. К.: Фотос, 2012. 403 с.
7. Бутинець Т.А., Бутинець Ф.Ф. Історична генеза та соціальне функціонування «господарського контролю». Міжнародний збірник наукових праць. 2011. № 1(19). С. 6–25.
8. Корінько М.Д., Пантелєєв В.П. Внутрішній контроль господарської діяльності підприємства: навч. посіб. Київ: ДП Інформаційно-аналітичне агентство, 2013 р.
9. Білуха М.Т. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: підручник. Київ: Українська академія оригінальних ідей, 2005. 886 с.
10. Соловьев Г.А. Экономический контроль в системе управления. Москва: Финансы и статистика. 1986. 191 с.
11. Іванченкова Л.В. Особливості контролю результатів фінансовогосподарської діяльності підприємств. Український журнал прикладної економіки. 2018. Том 3. № 2. С. 6–19.
12. Мілаш В.С. Відносини контролю у сфері господарювання та антикорупційні перевірки ділових партнерів. URL: <http://ndipzir.org.ua/conference/2018/06/Milash.pdf>

References

1. Dikan L.V. Financial and economic control: tutorial. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/10380/1/%D0%A4%D0%9A%D0%93%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf (in Ukrainian).
2. Dikan L.V. Control and Audit: tutorial. Kyiv: Knowledge, 2007. 327 p. (in Ukrainian).
3. Dovybna V.D. Internal control: the realities of time: monograph. Donetsk: UkrDon, 2011. 187 p. (in Ukrainian).
4. Yarova Yu.Yu. The essence of internal control at Ukrainian enterprises. URL: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73977.doc.htm (in Ukrainian).
5. Kulakovska L.P., Picha Yu.V. Audit organization and methodology: tutorial. Kyiv: Caravel, 2004. 568 p. (in Ukrainian).
6. Nieskorodiev Yu.V. Methodological aspects of the development of internal control: monograph. Kyiv: Fotos, 2012. 403 p. (in Ukrainian).
7. Butynets T.A., Butynets F.F. Historical Genesis and Social Functioning of "Economic Control". International collection of

scientific works, 2011. № 1(19). pp. 6–25. (in Ukrainian).

8. Korinko M.D., Panteleiev V.P. *Internal control of economic activity of the enterprise: tutorial*. Kyiv: SE Information-analytical agency, 2013. (in Ukrainian).

9. Bilukha M.T. *Financial control: theory, audit, audit: a textbook*. Kyiv: Ukrainian Academy of Original Ideas, 2005. 886 p. (in Ukrainian).

10. Solovyev G.A. *Economic control in the control system*. Moscow: Finance and Statistics. 1986. 191 p. (in Russian).

11. Ivanchenkova L.V. *Features of control of results of financial economic activity of the enterprises*. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, 2018. Vol. 3. № 2. pp. 6-19. (in Ukrainian).

12. Milash V.S. *Relations of control in the sphere of management and anticorruption checks of business partners*. URL: <http://ndipzir.org.ua/conference/2018/06/Milash.pdf> (in Ukrainian).